

Metka Teržan, dr.med.,spec.med.dela, prometa in športa
pomočnica direktorja Urada RS za varnost in zdravje pri delu
Urad RS za varnost in zdravje pri delu

Nosečnice na delu

V pripravljenem tekstu so navodila na podlagi zakonskih zahtev, ki so namenjene zaščititi delavk, ki so:

- noseče,
- so pred kratkim rodile in
- dojijo

in s tem tudi zaščititi razvoja njihovih otrok.

UVOD

1. Nosečnost ni bolezen.

Nosečnost je normalen del življenja in ni bolezen. Veliko žensk med nosečnostjo dela in nekatere se vrnejo na delo, ko še dojijo. Ker obstajajo določene obremenitve in škodljivosti na delovnem mestu, ki lahko ogrozijo zdravje noseče ženske in/ali njenega otroka, je potrebno te delavke posebej zaščititi. V Zakonu o delovnem razmerju, v členih od 160 do 166 je posebna skrb namenjena delavkam v času nosečnosti in doječim materam. V Pravilniku o načinu izdelave izjave o varnosti z oceno tveganja je v prilogi I Ocena tveganja in ukrepi za zagotovitev varnosti in zdravja pri delu za noseče in doječe delavke.

2. Splošne zahteve

Zakon o delovnih razmerjih določa, da imajo delavci zaradi nosečnosti in starševstva v delovnem razmerju pravico do posebnega varstva. Delodajalec mora delavcem omogočiti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti.

V času nosečnosti in še eno leto po porodu delavka ne sme opravljati del, če le-ta s povečano nevarnostjo vplivajo na njeno zdravje in na zdravje otroka.

Delodajalec ne sme zahtevati od delavke ali celo sam poizvedovati o podatkih glede nosečnosti delavke, razen če to zahteva delavka zaradi uveljavljanja pravic v času nosečnosti.

Če delavka opravlja delo, ki bi lahko v času njene nosečnosti škodljivo ali s povečano nevarnostjo vplivalo na njeno zdravje ali zdravje otroka, ji mora delodajalec zagotoviti opravljanje drugega ustreznega dela in plačo, kot da bi opravljala svoje delo, če je to zanjo ugodnejše.

Če pride med delavko in delodajalcem do spora, je odločujoče mnenje pristojnega zdravnika oziroma zdravniške komisije.

V času nosečnosti in do enega leta starosti, delavka ne sme delati nadur ali ponoči.

3. Posebne zahteve

V prilogi zgoraj omenjenega Pravilnika o načinu izdelave izjave o varnosti z oceno tveganja so naštetе vrste obremenitve in škodljivosti, ki jim noseče delavke ne smejo biti izpostavljene.

Vrste obremenitve oz. škodljivosti, na katere moramo biti posebej pozorni in premestiti nosečnice na druga delovna mesta ali pa jih ustrezno zaščititi so naslednje:

1. Fizikalni dejavniki, kadar lahko povzročijo okvaro ploda ali ogrozijo nosečnost:

- a) trki, vibracije, nenadni premiki;
- b) premeščanje bremen, težkih od 5 kg;
- c) hrup nad 80 dB - velja za splošni hrup na delovnem mestu zaradi drugih proizvodnih virov v okolici delovnega mesta in nad 55 dB- velja za hrup na delovnem mestu zaradi neproizvodnih virov (ventilacija, klimatizacija, sosedni obrati, hrup prometa ipd.);
- d) ionizirno sevanje;

- e) izreden mraz ali vročina;
- f) nefiziološki gibi in položaji; potovanje.

2. Biološki dejavniki

- a) prva skupina bioloških dejavnikov je tista, v kateri so tisti biološki dejavniki, ki verjetno ne morejo povzročiti bolezni, lahko pa ogrozijo zdravje nosečnice ali ploda;
- b) druga skupina bioloških dejavnikov je tista, v kateri so tisti biološki dejavniki, ki lahko povzročijo bolezni in lahko pomenijo nevarnost za delavce; ni verjetnosti širjenja dejavnika v skupnosti; navadno je na voljo učinkovita preprečitev ali zdravljenje bolezni;
- c) tretja skupina bioloških dejavnikov je tista, v kateri so biološki dejavniki, ki lahko povzročijo resne bolezni in pomeni resno nevarnost za delavca; obstaja nevarnost širjenja v skupnosti, vendar je navadno na voljo učinkovita preprečitev ali zdravljenje bolezni;
- d) četrta skupina bioloških dejavnikov je tista, v kateri so biološki dejavniki, ki povzročajo resne bolezni in pomeni resno nevarnost za delavce; obstaja velika nevarnost širjenja v skupnosti; običajno ne obstaja učinkovita preprečitev ali zdravljenje bolezni.

3. Kemični dejavniki (označeni so standardnimi opozorilnimi oznakami)

- a) snovi, označene z:
  - R 40 (snovi, ki povzročajo možne trajne okvare zdravja),
  - R 45 (snovi, ki lahko povzročajo raka),
  - R 46 (snovi, ki lahko povzročajo dedno genetsko okvaro),
  - R 47 (snovi, ki povzročajo okvare na plodu) in
  - R 49 (snovi, ki lahko povzročajo raka pri vdihavanju);
- b) proizvodni procesi:
  - proizvodnja auramina,
  - delo, ki vključuje izpostavljenost aromatskim policikličnim ogljikovodikom, prisotnim v premogovih sajah, katranu, smoli, dimu ali prahu,
  - delo, ki vključuje izpostavljenost prahu, dimu in aerosolom, ki nastajajo pri praženju in elektrolitskem prečiščevanju baker-nikljevih talin,
  - močno kislini postopek pridobivanja izopropilalkohola.
- c) živo srebro in živosrebrovi spojine,
- d) zdravila proti mitozii,
- e) ogljikov oksid,
- f) kemični dejavniki z znano in nevarno absorpcijo preko kože.

4. Posebej je prepovedano:

- a) delo v ozračju, kjer vlada nadtlak, npr. zaprti prostori pod pritiskom in podvodno potapljanje,
- b) delo, pri katerem pride lahko do infekcije s toksoplazmo in virusom rubelle, razen, če ni dokazano, da so noseče delavke ustrezno zaščitene pred takšnimi dejavniki s cepljenjem.

5. Doječe delavke ne smejo delati s svincem in njegovimi spojinami, kadar lahko pridejo v njihovo telo.

6. Podzemno rudarsko delo je za ženske prepovedano že z zakonom o delovnih razmerjih.

Če z oceno tveganja ugotovimo na posameznih delovnih mestih naštetih tveganja, je potrebno upoštevati tudi možnost, da katera od delavk, ki delajo na teh delovnih mestih, zanosi. Naštete nevarnosti je potrebno še posebej upoštevati tudi v najzgodnejši nosečnosti in je zato treba delavke v rodni dobi na te nevarnosti **opozoriti**. Poleg ocene tveganja je potrebno pripraviti tudi načrt, kako se izogniti naštetim tveganjem na delovnih mestih, posebej če na njih delajo ženske v rodni dobi.

UKREPI NA DELOVNIH MESTIH

1. Kdaj mora delodajalec posebej ukrepati?

Ko delavka obvesti delodajalca, da je noseča (oziroma da je rodila v obdobju enega leta) in prinese o tem ustrezno zdravniško potrdilo, mora delodajalec ukrepati po teh navodilih. Delavka lahko prosi, da to informacijo delodajalcu prenese njen neposredni predpostavljeni ali izbrani (pooblaščen) zdravnik.

Ker je razvijajoči plod v zgodnjem obdobju nosečnosti najbolj občutljiv za okvare, mora delavka o svoji nosečnosti čim prej obvestiti delodajalca.

2. Kaj mora narediti delodajalec?

Takoj ko delavka delodajalcu pove, da je noseča, mora delodajalec pregledati že pripravljeno oceno tveganja njenega delovnega mesta, da ugotovi, če obstaja kakršnokoli tveganje, da bi prišlo do okvare zdravja delavke ali ploda.

- oceniti mora tveganje –to pomeni:
- ugotoviti:
  - a) čemu je noseča delavka izpostavljena
  - b) pogostost in trajanje izpostavljenosti
- pripraviti in podpisati izjavo, da na tem delovnem mestu ni znanih škodljivosti za delavko in plod.

Če kakršnokoli tveganje za delavko ali njen plod obstaja, jo mora delodajalec o tem obvestiti in ji povedati, kaj misli narediti, da bi to obremenitev ali škodljivost tudi odpravil.

Odpravljanje tveganja izvaja delodajalec v treh korakih.

1. korak – prilagoditev delovnih pogojev in/ali urnika dela, če to ni uspešno

2. korak – zagotoviti drugo ustrezno delo če to ni uspešno

3. korak – predlog, da ostane delavka doma.

V naši državi se taki primeri običajno rešujejo preko zdravstvenega zavarovanja. Kljub temu da število rojstev pada, pa je bolniških odsotnosti z dela zaradi težav v nosečnosti v naši državi vedno več. Pregled teh podatkov po gospodarskih dejavnostih za leto 1999 (Vir podatkov: Analiza bolniškega staleža, 1999. Slovenija; Inštitut za varovanje zdravja RS) nam pokaže, da obstaja določena povezava med višino tega bolniškega staleža z obremenitvami in škodljivostmi na delovnem mestu. Največ odsotnosti v času nosečnosti beležimo v dejavnosti proizvodnja oblačil, proizvodnja tekstilij in proizvodnja usnja, obutve in usnjenih izdelkov.

ZNAČILNOSTI NOSEČNOSTI, KI VPLIVAJO NA DELAZMOŽNOST NOSEČE DELAVKE

Poleg spodaj naštetih glavnih značilnosti nosečnosti, ki lahko vplivajo na delazmožnost, obstaja velika verjetnost, da ima nosečnica še druge težave, ki bodo prav tako vplivale na njeno delazmožnost. Ena takih je gotovo položaj telesa pri delu, ki ga zaradi večanja obsega telesa mora nosečnica spreminjati in ji mora biti to, seveda, tudi omogočeno.

značilnosti nosečnosti	negativni vplivi dela
jutranja slabost	- jutranja izmena - izpostavljenost smrdečim snovem
bolečina v križu	- stoja - dvigovanje bremen - neugodni položaj telesa
krčne žile nog	- stoja - sedenje
pogosto tiščanje na vodo	- težava pri zapuščanju delovnega mesta - velika oddaljenost do stranišča
povečan obseg telesa	- uporaba zaščitne obleke - delo v utesnjenem prostoru - delo z rokami
utrujenost	- nadure - večerno in nočno delo
ravnotežje	- drseča, mokra tla
udobje	- problemi pri delu na utesnjujočih delovnih mestih

PRILOGA 1

Seznam št. 1

Splošne obremenitve in škodljivosti

1. fizični udarci – vključujoč direkten udarec v trebuh (n.pr. varuhinje v vrtcu)
2. vibracije – za celo telo (n.pr. poklicne voznice)
3. dvigovanje bremen (n.pr. medicinske sestre)
4. hrup (n.pr. v proizvodnji tekstilij)
5. prevelika toplota ali mraz (n.pr. likalnica)
6. gibi in položaji, ki nastopajo nenadno ali so posebej utrujajoči (n.pr. kmetijstvo)
7. ionizirno sevanje (n. pr.rentgen)
8. neionizirno sevanje (n.pr. stevardese na letalih)
9. biološki agensi – vključujoč viruse, bakterije...(n.pr. vsako delo z ljudmi)
10. kemikalije – kancerogene snovi, živo srebro, citostatiki, ogljikov monoksid (n.pr. delo v laboratoriju).

Seznam št. 2

Za nosečnost specifične obremenitve in škodljivosti

Dokler ocena tveganja ne pokaže, da za delavko ali plod ni nevarnosti, nosečnica ne sme delati:

1. v prostorih s povečanim tlakom,
2. ne sme biti izpostavljena rdečkam – dokler ni ustrezno cepljena,
3. ne sme biti izpostavljena toxoplazmi in
4. svincu in njegovim spojinam.

Seznam št. 3

Za dojenje specifične škodljivosti

Dokler ocena tveganja ne pokaže, da za delavko in razvijajočega otroka ni nevarnosti, doječe delavke ne smejo delati s svincem in njegovimi spojinami.

OBREMENTITVE IN ŠKODLJIVOSTI, TVEGANJA IN UKREPI

seznam škodljivost, obremenitev		Kaj je tveganje?
Fizikalni dejavniki kot možni povzročitelji poškodbe otroka ali abrupcija posteljice		
trki, vibracije, gibi	<p>Redna izpostavljenost sunkom (to pomeni nenadnim močnim udarcem v telo), ali nizkofrekvenčnim vibracijam (na primer vožnja s terenskimi vozili, prekomerno gibanje) lahko povzroči nezaželjeno prekinitve nosečnosti. Dolgotrajna izpostavljenost vibracijam sicer ne povzroča okvar ploda, vendar je običajno povezana s težkim fizičnim delom, ki lahko poveča riziko prezgodnjega poroda ali nizke porodne teže otroka.</p> <p>Doječe delavke zaradi naštetih faktorjev niso bolj ogrožene kot druge delavke.</p>	Noseče delavke in tiste, ki so pred kratkim rodile, naj se izogibajo tistim opravilom, pri katerih se prenašajo na telo vibracije, posebno tiste, nizkih frekvenc ali tistim, kjer je posebej trebuh izpostavljen sunkom ali tresljamem.
ročno dvigovanje bremen z možnostjo poškodb	<p>Bolj ko nosečnost napreduje, posebej pa po 28. tednu nosečnosti, ko se zaradi hormonov zmečajo vezi in ko je ravnotežje nosečnic vedno bolj moteno, bolj so nosečnice ogrožene zaradi ročnega dvigovanja bremen. Za tiste, ki so pred kratkim rodile, posebej, če so imele carski rez, velja, da se morajo prav tako paziti pri dvigovanju bremen.</p> <p>Doječe delavke niso posebej ogrožene.</p>	Spremembe, ki jih mora delodajalec narediti so odvisne od pogojev dela. Dvigovanje bremen mora zmanjšati do najmanjše možne mere za vse ženske. Nosečnicam mora zagotoviti zmanjševanje dvigovanja bremen s spremembo organizacije dela, n.pr. tako, da jim organizira pomoč. Nosečnice lahko dvigujejo največ 5 kg. Primerna je tudi šola pravnega dvigovanja bremen.
hrup	<p>Noseče ženske oziroma njihov plod so ogrožene zaradi hrupa nad 80 db, saj dolgotrajna izpostavljenost takemu hrupu lahko povzroči zvišanje krvnega tlaka ali utrujenost.</p> <p>Za delavke, ki so pred kratkim rodile in dojijo ne obstajajo posene omejitve v zvezi z izpostavljenostjo hrupu.</p>	Hrup mora biti v okvirih, ki jih bo predpisoval Pravilnik o varovanju delavcev pred tveganji zaradi izpostavljenosti hrupu pri delu.
ionizirno sevanje	<p>Pomembna izpostavljenost sevanju je škodljiva za plod, kar mora biti jasno določeno s predpisanimi dozami, ki jih sme prejeti nosečnica v posameznem obdobju nosečnosti.</p> <p>Če noseča ali doječa delavka dela z radioaktivnimi tekočinami ali odpadki, lahko pride do izpostavljenosti ploda preko prebavnega trakta ali preko kože matere in nato preko posteljice v plod oziroma z dojenjem v otroka.</p>	<p>Delo mora biti organizirano tako, da je noseča delavka izpostavljena le toliko kot je nujno zaradi procesa dela, vendar pod dovoljenimi vrednostmi.</p> <p>Posebno moramo biti pozorni, da ne pride do onesnaženja z radioaktivnim sevanjem pri nosečih ali doječih delavkah, ki ne delajo na rizičnih delovnih mestih.</p>
neionizirno sevanje	<p>Vidno sevanje: ne pomeni posebne nevarnosti za noseče ali doječe matere.</p> <p>Elektromagnetna polja ali valovi (n.pr. radijsko sevanje): Danes ni znano kakršnokoli škodljivo delovanje na plod ali mater. Kljub temu velika izpostavljenost radijski frekvenci lahko povzroči okvare z dvigovanjem telesne temperature.</p>	Izpostavljenost ne sme biti večja, kot je dovoljena s posebnimi predpisi.

skrajne temperature	Nosečnice težje prenašajo vročino in lahko omedlijo ali doživijo toplotni udar. Manjši riziko obstaja po porodu. Dojenje je v vročini lahko moteno zaradi pomanjkanja tekočine. Za delo v mrazu ni omejitev, vendar je za varovanje zdravja potrebno delavkam zagotoviti ustrezno zaščitno obleko.	Nosečnice ne smejo biti na delu izpostavljene skrajni vročini, pozorni moramo biti, če delajo ob industrijskih pečeh. Pomagajo sobe za počitek in osvežitvev.
nenormalni gibi in položaji ter potovanje (zunaj ali znotraj podjetja). Psihična ali fizična utrujenost in druge fizične obremenitve, povezane z nosečnostjo ali materinstvom	Utrujenost zaradi težkega fizičnega dela in predolge delovne izmene so povezane s spontanimi prekinitvami nosečnosti (splavi), prezgodnjimi porodi in nizko porodno težo. Prevelik telesni napor in psihični pritiski povzročijo stres, ki lahko preraste v bolezenski strah (anksioznost) in povzroči zvišanje krvnega tlaka. Nosečnice imajo težave z delom na višini, na primer na lestvah ali odrih, pa tudi z delom v tesnih delovnih prostorih, ki posebej v zadnjih mesecih nosečnosti ne zadostujejo več obsegu trebuha. To lahko pripelje do prisilnih položajev in okvar. Priročnost, gibčnost, koordinacija, hitrost gibanja, doseg in ravnotežje so okvarjeni in nevarnost nezgod se poveča.	Zagotoviti je treba, da je trajanje, obseg in tempo dela primeren in če je mogoče, dopustiti, da delavka sama organizira svoje delo. Zagotoviti je potrebno možnost, da se delavka lahko usede, da si malo odpočije. Daljši in bolj pogosti odmori bodo delavkam zagotovili zmanjšano utrujenost. Prilagoditev delovnih mest in nalog lahko zmanjša neugodne položaje pri delu in zmanjša možnost okvar. Nosečnica na službeni poti mora misliti tudi na to, da lahko na poti pride do komplikacij nosečnosti, posebej če se nahaja v oddaljenih deželah, s slabšo medicinsko oskrbo. Posebno pozoren je treba biti na obvezna cepljenja pred potovanjem.
Biološki dejavniki		
Biološki dejavniki, ki lahko povzročijo nehoteno prekinitve nosečnosti, ali fizično ali nevrološko okvaro ploda.	Številni biološki dejavniki lahko prizadenejo nerojenega otroka, če se mati okuži med nosečnostjo. Infekt se lahko prenese preko posteljice na otroka, lahko se otrok okuži med porodom ali po porodu preko mleka ali v tesnem kontaktu z materjo. Primeri bioloških dejavnikov, ki lahko škodujejo otroku so: rdečke, hepatitis B, HIV (virus, ki povzroča AIDS), herpes, tuberkuloza, sifilis, norice in tifus. Verjetnost okužbe je za večino delavk v domačem okolju enaka kot na delu, obstajajo pa vseeno tudi poklici, kjer je možnost okužbe večja.	Preventivni ukrepi bodo odvisni od ocene rizika – to pomeni : od narave dejavnika, pogostosti stikov z okuženimi osebami, čistočo okolja, možnosti cepljenja. (Obvezno je pri ženah, ki mislijo zanositi, preveriti njihovo odpornost za rdečke.) Če obstaja možnost okužbe z zelo škodljivim dejavnikom, je bolj primerno nosečnice umakniti iz takega okolja.
Kemijske škodljivosti za sledeče kemikalije je znano, da verjetno ogrožajo zdravje nosečnic ali ploda		
Snovi označene s standardnimi opozorilnimi stavki R40, R45, R46, R61, R63 in R64	V to skupino spada približno 800 snovi, ki jih označujemo z naslednjimi oznakami in opisi: R40: možna nevarnost trajnih okvar zdravja R45: lahko povzroči raka R46: lahko povzroči dedne genetske okvare R61: lahko škoduje nerojenemu otroku R63: možna nevarnost škodovanja nerojenemu otroku R64: lahko škoduje zdravju dojenčka preko materinega mleka	Kadar delavci pri delu uporabljajo snovi, ki lahko povzročijo prirojene genetske okvare, mora delodajalec oceniti tveganje za zdravje delavcev in kadar je potrebno, tudi preventivno ukrepati. Posebno skrb mora nameniti nosečim in doječim materam.

	Resnično tveganje izhaja iz ocene tveganja na delovnem mestu. To pomeni, da naštetih snovi v praksi niso nevarne, če so delavci izpostavljeni koncentracijam nevarnih snovi, ki so nižje od mejnih vrednosti nevarnih snovi, razen, če ni s posebnimi predpisi drugače določeno.	
Snovi in predelovalni postopki iz priloge Pravilnika o varovanju delavcev pred tveganji zaradi dela z kancerogenimi in/ali mutagenimi snovmi (Ur.l. št. 38/00)	Snovi, pripravki in postopki naštetih so: <ul style="list-style-type: none"> - proizvodnja auramina - izpostavljenost aromatskim policikličnim ogljikovodikom, prisotnim v premogu, sajah, katranu, smolah, parah ali prahu - izpostavljenost prahu, param ali aerosolom, ki nastanejo med izdelavo in elektrolitsko čiščenjem bakrenih in nikljevih površin - uporaba močnokislinskega postopka pri proizvodnji isopropilalkohola 	Nosečnice v teh postopkih ne smejo delati.
Živo srebro in njegove spojine	Organske živosrebrne spojine imajo lahko škodljive učinke na plod. Raziskave na živalih in opazovanja pri ljudeh so pokazale, da izpostavljenost tem snovem povzroči upočasnjeno rast ploda, motnje v razvoju živčevja in zastrupitev matere. Jasne povezave med izpostavljenostjo živemu srebru in njegovim anorganskim spojinam in okvarami ploda niso opazili. Matere, ki so pred kratkim rodile, zaradi izpostavljenosti živemu srebru niso bolj ogrožene kot drugi delavci. Vplivi na otroke so nejasni.	Predpisana dovoljena mejna vrednost za živo srebro je 0,08 mg/m ³ oz. 0,01ppm, za organske živosrebrne spojine pa 0,01mg/m ³ . Delodajalec mora meriti izpostavljenost na delovnih mestih, zmanjševati nivo izpostavljenosti in zaposlene poučiti o varnem delu.
Antimitotična (citotoksična) zdravila	Ta zdravila se uporabljajo za zdravljenje raka. Okvarijo genetsko informacijo v spermijih in jajčecih po dolgotrajni uporabi. Nekatera lahko povzročijo raka. V telo pridejo preko vdihanega zraka ali preko kože.	Nivo, pod katerim ni nevarnosti za zdravje, ni znan, zato je potrebno velikost izpostavljenosti tem zdravilom ohraniti na čim nižjem nivoju. Pri oceni tveganja je potrebno posebej gledati fazo priprave zdravila (farmaceuti, medicinske sestre), dajanje zdravila in odstranjevanje odpadkov (kemijskih, človeških).
Nevarne kemijske snovi, ki se vnašajo v telo preko kože – sem spadajo nekateri pesticidi	Določene snovi se lahko prenašajo v telo preko zdrave kože – v Pravilniku so označene s črko H. Škodljivost je odvisna od načina uporabe te snovi in od njenih škodljivosti. Prehod preko kože je možen zaradi lokalnega onesnaženja, n.pr. če se polijete po koži ali obleki, lahko pa pride do prehoda skozi kožo, kadar je koncentracija par v zraku zelo visoka. Pesticidi so primer za snov, ki se z lahkoto prenese preko kože. Drug primer so organska topila.	Izvajati je treba posebne ukrepe, da se prepreči stik s kožo. Zmanjševati je potrebno izpostavljenost s tehničnimi ukrepi, ali pa uporabljati osebno varovalno opremo (rokavice, delovno haljo ali ščitnik za obraz). Mogoče bi se dalo postopek zapreti ali pa vsaj zagotoviti, da bi izhajalo manj hlapov. Osebna varovalna oprema mora biti primerne velikosti, čista in ustrezno tehnično pregledana.
Ogljikov monoksid	Ogljikov monoksid nastaja ob uporabi bencina, dizelskega goriva ali nafte kot vira energije v strojih in z uporabo teh snovi v domačem okolju. Ogljikov monoksid gre lahko preko posteljice in povzroči pri plodu pomanjkanje kisika.	Ogljikov monoksid je snov, ki je škodljiva za razmnoževanje in je označen z R61, ker lahko povzroči okvare na nerojenem otroku. Potrebna so natančna navodila za uporabo nevarnih snovi.

	Podatkov je bolj malo, vendar pa govorijo v prid dejstvu, da ogljikov monoksid škodi plodu. Pomembna je, seveda, dolžina in intenzivnost izpostavljenosti nosečnice. O tem, da bi ogljikov monoksid škodil dojenim otrokom ali materam po porodu, ni podatkov.	
Svinec in svinčeve spojine - tisti, ki se lahko vnesejo v človeško telo	Poklicna izpostavljenost svincu v začetku 19. stoletja je bila čisto brez kontrole in je pogosto povzročala nezaželjene prekinitve nosečnosti, mrtvorojenost in neplodnost. Zadnje študije so pokazale možno povezavo med izpostavljenostjo nizkim vrednostim svinca v okolju in nekoliko zmanjšano intelektualno zmogljivostjo otroka. Vpliv na dojene otroke mater, izpostavljenih svincu, ni bil proučen, čeprav vemo, da gre svinec v materino mleko. Ker vemo, da je živčevje malih otrok posebej občutljivo na svinec, je treba na to problematiko gledati iz tega zornega kota. Svinec in njegove spojine spadajo med snovi, ki so nevarne za razmnoževanje in morajo imeti oznako R61- »lahko povzročijo škodo nerojenemu otroku«.	V pravilniku je predpisana mejna vrednost za svinec v zraku 0,1 mg/m ³ in dovoljen nivo v krvi pri delavcih, ki jih pregledujemo zaradi izpostavljenosti svincu. Za ženske ni posebnih mejnih vrednosti. Vendar pa svetujemo, da ženske, izpostavljene svincu, ne bi smele imeti v krvi več kot 25 mikrogramov svinca/100 ml krvi. S tem naj bi preprečili okvaro ploda v tednih, ko delavka še ne ve, da je noseča. Ko pa je nosečnost enkrat ugotovljena, delavka ne sme biti pri delu več izpostavljena svincu.
Delovni pogoji		
Podzemna rudarska dela	V rudnikih je delo fizično naporno, poleg tega so prisotni številni škodljivi dejavniki, ki so bili že opisani v tem navodilu.	Ženske ne smejo opravljati ročnega dela v podzemnih rudnikih. Ženske, ki delajo v vodstvih rudnikov ali v službah varstva in zdravja pri delu, se smejo usposabljeni oziroma, lahko gredo občasno tudi pod zemljo.
Delo s slikovnimi zasloni	Nivo ionizirnega in neionizirnega sevanja, ki nastajata v zaslonih osebnih računalnikov, sta daleč pod nivojem nevarnega in se ne štejeta za nevarna za zdravje. Zato za zaščito delavk ni potrebnih nobenih posebnih ukrepov ali opreme.	V javnosti je bila povzročena zaradi poročil o prezgodnjih porodih in okvarah na nerojenih otrocih pri delavkah, ki so delale s slikovno zaslonno opremo, velika zaskrbljenost. Posebej je bilo izpostavljeno elektromagnetno valovanje. Narejene so bile tudi številne znanstvene študije, toda tudi združene ne morejo pokazati nobene povezave med prezgodnjimi porodi in prirojenimi okvarami ter delom pred slikovnimi zasloni. Te raziskave se nadaljujejo. S stališča znanosti torej ni nobenega argumenta, da bi delavke prenehale delati s slikovno zaslonno opremo. Za delavke, ki so zaradi dela s slikovno zaslonno opremo zaskrbljene za svoje zdravje in za zdravje svojega otroka, je primerno organizirati svetovanje strokovnjakov s tega področja, ki jim bodo znali stanje in njihove možnosti primerno predstaviti.